

Csapó Benő

A szakképzés és lemorzsolódás problémáinak megoldása: az egységes 12 évfolyamos közoktatás megteremtése

Hozzászólás szakképzés és lemorzsolódás témaköréhez

Liskó Ilona tanulmánya kitűnő elemzést nyújt a szakképzés és lemorzsolódás problémáiról, részletes adatokkal illusztrálja az iskolatípusok különbségeit, a középiskolában megfigyelhető szelekciós folyamatokat, és magát a lemorzsolódás jelenségét. Egyetértek az elemzésekből levont következtetéseknek azokkal a részeivel is, amelyek a rövid távú megoldásokkal foglalkoznak, a lemorzsolódás csökkentésére irányulnak és az iskolarendszertől kieső tanulók re-integrációját kívánják segíteni.

Ugyanakkor javaslom, hogy lépjünk tovább, helyezük az elemzést tágabb kontextusba, és fogalmazzuk meg a stratégiai célokat tágabb perspektívában, nagyobb időtávra elő tekintve.

A problémák oka a közoktatási rendszer rossz működése

Már a korábbi elemzésekből is nyilvánvalóvá vált, hogy a problémák nem ott keletkeznek, ahol láthatóvá válnak, manifesztálódnak, kezelhetetlen mértékű gondolat okoznak. Ez érvényes a szakiskolai-középiskolai lemorzsolódás tünet-együttesre is. Ebből következik, hogy ezek kezelését nem a serdülőkorban kell elkezdni, sőt, a fő erőforrásokat sem erre a korra kell koncentrálni. A lemaradásokat ebben a korban már csak igen nagy erőfeszítéssel lehet kompenzálni, ha a frusztráció affektív konzekvenciáit pedig szinte lehetetlen. Természetesen ennek ellenére minden meg kell tenni, hogy az érintett fiatalokat segítsük, azonban ez nem vonhatja el figyelmünket a rendszer hibáiról és a megelőzésről.

A problémák fő oka, hogy az iskolarendszer nincs felkészülve a különböző hátrányokkal érkező tanuló szükséges mértékű fejlesztésére, tanítására. Az oktatás pedagógiai kultúrája, a tanítás módszerei, az iskolák érdekeltségi rendszere az oka a hibás működésnek. A tanulók egy jelentős csoportja „korán elveszti a fonalat”. Alapvető képességeiket az iskola nem fejleszti a szükséges mértékben, ezért képtelenek a tananyagot feldolgozni. A frusztráció, kiközösítés, a szegregáció különböző mechanizmusai vezetnek az iskolától való elforduláshoz, mindennemű tanulás elutasításához. Liskó Ilona idézi az adatokat, melyek szerint a rossz iskolai közérzet a kimaradás tanulók által leggyakrabban említett oka.

Ezekre a problémákra nem lehet az az oktatási rendszer válasza, hogy ezt egyszerűen tudomásul vegye: reszelőt és kalapácsot nyomjon a gyerekek kezébe, abban a reményben, hogy ha nem szeretett tanulni, majd szeretni fogja a munkát. Ez a szemlélet, bár alkalmas lehet néhány tanuló iskolában tartására, nem oldja meg a problémát a rendszer szintjén. Nagyon kevés hasznosítható szakmát lehet ugyanis azoknak megtanítani, akik az alapvető képességeik, a tanúlással szembeni negatív attitűdjük miatt kerülnek be a szakképzésbe.

A deklarált alapelveket komolyan kell venni

Ma már nem csak az általánosság szintjén beszélhetünk *tudásalapú társadalomról*, az *élethosszig tartó tanulásról*, az *esélyegyenlőségről* és *méltányosságról*, hanem alapos nemzetközi, sok esetben hazai elemzések is születtek ezeknek az alapelveknek a megvalósíthatóságáról. Ideje, hogy mindezeket lefordítsuk tudományosan megalapozott cselekvési programokra.

A *tudásalapú társadalom* minden polgárának rendelkeznie kell bizonyos alapvető készségekkel, kompetenciákkal. A PISA felmérések elméleti keretei három műveltségi területen operacionalizált, mérhető formában bemutatják ezeket, és látjuk, hogy nálunk tanulók jelentős csoportjai nem érik el az elvárható szinteket. A közoktatásnak mindenekelőtt ezeket kell biztosítania. Nem elfogadható, hogy aki rendelkezik a megfelelő kompetenciákkal, az tovább tanul, aki nem, az megy a szakképzésbe.

Az *élethosszig tartó tanulás* ma is létező realitás, és még inkább világossá válik a folyamatos tanulás szükségessége a következő évtizedben. A szűk szakmára koncentráló, lezárt tudás nyújtó szakképzés szembemegy ezzel a tendenciával.

Nem egyeztethető össze az *esélyegyenlőség* és *méltányosság* alapelveivel, hogy a közoktatás fiatalok nagy tömegeit műveletlenül, a további fejlődés lehetőségeit nem biztosítva bocsássa ki munkaerőpiacra. Felkészültségük javítására nagyobb az esély, ha a lemaradások kezelése fiatalabb korban kezdődik, és az oktatás kellően tanulóbarát és motiváló hatású ahhoz, hogy a tanulókat képes legyen az iskolarendszerben tartani mindaddig, míg képességeik, készségeit fejlettsége eléri a kívánatos szintet. Ehhez azonban alapvetően át kell alakítani a közoktatás egész rendszerét.

Ha ezeket az alapelveket komolyan vesszük, azok megvalósítása nem egyeztethető össze a tizedik évfolyam után lezáruló általánosan művelő képzéssel. Részletesebb elemzéssel megmutatható, hogy nem felel meg a deklarált elveknek a közoktatásba beékelődő szakképzés.

Az egységes 12 évfolyamos közoktatás megteremtése

A ma elhatározott változtatások hatása másfél-két évtized múlva érik be; már csak ezért is elengedhetetlen a hosszabb távú gondolkodás.

Véleményem szerint ezért most feltétlenül ki kell mondani, hogy *a közoktatás fejlesztésének központi célja az egységes, 12 évfolyamos iskolarendszer megteremtése*. Az összes rövid- és hosszú távú fejlesztést ennek a stratégiai célnak kell alárendelni. Ezt nem lehet egyetlen lépésben megvalósítani, és nem is célszerű egyszeri hirtelen változásokhoz kötni. A tanulói létszám csökkenésével, a minőség fejlesztésével párhuzamosan, összehangolt lépések sorozataként kell a kívánt célt elérni. Az azonban nagyon fontos, hogy ne támogassunk olyan fejlesztéseket, amelyek a jelenlegi rendszer problémáit konzerválják. Ebben a kontextusban érdemes átgondolni a lemorzsolódás, illetve a szakképzés kérdéseit is.

A már jogszabályban szabályozott (pl. az óvodáztatás kiterjesztése), elhatározott, javaslatként megfogalmazott (pl. a védőnő-hálózat megerősítése) fejlesztések lehetővé teszik, hogy kevesebb gyerek számára jelentsen az iskola kudarcot, csökkenjen a lemorzsolódás.

A középiskola expanziójának kiteljesítése azonban megköveteli, hogy ezt a szempontot figyelembe vegyük az OKA további témaköreinek megvitatása során is. Az egységes, 12 évfolyamos közoktatás megteremtése megköveteli a középiskola funkcióinak, tanterveinek újragondolását, a tervezés tudományos megalapozását.

Szükség van az érettségi funkciójának újragondolására. Az új érettségi számos területen előrelépést jelentett, azonban a kétszintű érettségi láthatóan nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A szintek közötti korai választás egy újabb – többnyire társadalmi alapú – szelektációs mechanizmust vitt be a rendszerbe. A rendszer fejlesztését a mindenkire kiterjedő egységes középiskola modelljére kell kidolgozni.

Figyelembe kell venni ezt a szempontot a tanárképzés megújítása során, a mester szintű tanári szakik alapításánál, indításánál. A jelenlegi korai szelektációt stabilizálja a tanári szakok túlzott differenciációja. A sokféle tanárszak, ezen belül a szakképzésben érdekelt tanári szakok eltúlzott aránya megnöveli a jelenlegi rendszer, benne a szakképzés rendszerének fenntartásában érdekelték számát.

Mi legyen a szakképzéssel?

Ha a szakképzés kikerül a 12 évfolyamos közoktatásból, ez nem jelenti azt, hogy az államnak, az oktatási rendszernek ne lennének ezzel kapcsolatban tennivalói. A középiskolának fel kell készítenie a tanulóit a munka világába – adott esetben a szakképzésen keresztül történő – átlépésre. Az iskola dolga, hogy biztosítsa mindazt, ami nem szakma-specifikus, de a szakképzéshez – éppúgy, mint bármilyen más irányú további tanulmányokhoz – elengedhetetlen: fejlett alapkészségek, problémamegoldó képességek, általános műveltség, szociális készségek, munkakultúra, munkaerőlc.

A szakképzés, azaz valamely munkafolyamatra való felkészítés egy része, a jelenleginél nagyobb része kerülhet a gyárkapukon belülre. A munkáltató jobban jár az intelligens, művelt, bármire könnyen megtanítható munkaerővel, mint azzal, aki csak egy adott feladat végzése alkalmas, még akkor is, ha az adott feladatok megtanítása a munkáltatóra hárul. A szakképzés egy másik része átkerülhet a felsőoktatásba („post-secondary” képzésbe), a ma is jól működő akkreditált felsőfokú szakképzés fokozatos expanziója révén.

Kétségtelen, hogy egy ilyen átfogó programnak rövidtávon lehetnek vesztesei, és vannak ellenérdekeltje. Egy alapos elemzéssel azonban minden bizonnyal meg lehet mutatni, hogy itt nem egy nulla összegű játszáról van szó: az átalakulásnak hosszabb távon sokkal több a haszna, mint amennyi veszteséget most az oktatás egyes szereplői elkönyvelhetnek. A TÁMOP most egyedülálló lehetőséget kínál arra, hogy a fejlesztéseket finanszírozzuk, és a veszteségeket kompenzáljuk.